

SPRÅKLIG SAMLING

4 / 1974

OKT. – DES.

15. ÅRGANG

UTGITT AV LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Frå ØSTLANDSK REISNING via SPRÅKLIG SAMLING til ?

– Av Lars S. Vikør –

Landslaget for språklig samling er ofte blitt sett på som ein etterfølgjar av den søraustlandske folkemålsorganisasjonen Østlandsk Reisning, som vart grunnlagt i 1916 og var aktiv til han døydde bort først i trettiåra. Denne organisasjonen er stort sett halvgløymt i dag, men var i si tid ei hovudkraft i folkemålsstrevet i desse delane av landet. Dei sakene han arbeidde med, er no komne i framgrunnen att. Og i haust har vi fått han presentert på ny gjennom artikkelsamlinga «Østlandske Reisning 1916—26», som er redigert av Ernst Håkon Jahr. Redigenten innleier sjølv boka med eit greitt og opplysende historisk oversyn, deretter kjem leiarane av Østlandsk Reisning sjølv til orde med programartiklar frå da rørsla vart starta, og til slutt får vi små klipp frå Østagleitt, bladet til Østlandsk Reisning.

Østlandsk Reisning var først og sist ei folkemålsrørsle. Tyngdepunktet låg i bygdene på Sjøraustlandet med sentrum på Romerike, m.a.o.

dei områda der nynorsken og målrørsle sine idear aldri hadde klart å trenge inn. Sitt fremste forum hadde rørsle i dei frilynde ungdomslaga — mange av desse slutta seg kollektivt til Østlandsk Reisning. På den måten nådde ideane til rørsle langt utover (medlemstalet var 10 000 på det meste), men samtidig førte dette til ineffektiv organisering av kampen. Riksmålsminoritetar i ungdomslaga kunne drive effektiv sabotasje. Sist i tjuetåra gjekk det attende med rørsle, først og fremst på grunn av den økonomiske krisa.

Av leiarane i Østlandsk Reisning er det tre som merker seg ut, nemleg Eivind Berggrav, Halvdan Koht og Didrik Arup Seip. Som Jahr peikar på, representerer dei tre ulike måtar å nærme seg språkspørsmålet på. Berggrav la stor vekt på spørsmålet om identitet og sjølvrespekt. Undertrykking av talemålet er det same som undertrykking av personlegdomen, og det var derfor naudsynt med ei reising av

Over til side 2

La oss samle oss om ÉN RIKSMÅLSNORM

— Magne Aksnes intervjuer Trygve Bull —

Riksmålsforbundet arrangerte i oktober et møte i Oslo, der bl. a. også mållagsskrivaren Jarle Varpe og lektor Trygve Bull deltok. Etter dette møtet har det foregått en interessant avisdebatt om Riksmålsforbundets nåværende språkpolitiske linje. I denne debatten har Trygve Bull naturlig nok spilt en hovedrolle.

Vi spør Trygve Bull om det nå kan være von om et forlik mellom Riksmålsforbundets/«Akademiets» representanter og de andre medlemmene av bokmålsseksjonen i Språkrådet — slik Vogt-komiteén la opp til.

Bull: Etter de foreløpige sonderinger som er gjort i rettskrivningsutvalget (hvor alle fløyer innenfor «bokmålet» er representert), og etter den åpne debatten på Riksmålsforbundets seminar, ser jeg på mulighetene for noe slikt som særdeles små.

Jeg har hele tiden holdt det for ønskelig om vi kunne få slutt på dobbeltkjøringen riksmål/bokmål, samle oss om én — forholdsvis rommelig — normal, og på den måten unngå

at så mange barn møter ett ordbilde i aviser og blader og et annet i skolebøkene. M.a.o. fjerne den kunstige motsetningen mellom «riksmål» og «offisielt bokmål» og komme tilbake til systemet med bare to skriftnormaler: nynorsk og riksmål. Men skulle en oppnå dette, måtte de konservative være villig til å forhandle på fritt grunnlag, og ikke doktrinært kreve dobbeltformer på alle de punkter hvor det i dag er avvik. Vi andre måtte selvsagt på vår side være villig til å godkjenne en del flere dobbeltformer av grammatisk art enn de som læreboknormalen har i dag.

Men møter den ene part fram med krav som overhodet ikke er gjenstand for drøftelse, har det lite mening å snakke om forhandlinger.

— *Hvordan bedømmer De sjansene for å komme fram til én, offisiell og samlende riksnormal?*

Bull: Skal vi komme nevneverdig videre i retning av én skriftspråksform i landet, er det

Over til side 4

Frå ØSTLANDSK

folkemålet på Austlandet om ei sosial og kulturell frigjering av bygdefolket der skulle kunne realiserast. Koht såg saka i eit vidt historisk og sosialt perspektiv: for han var folkemålsreisninga eit ledd i den underklassereisninga som han såg som drivkrafta i historia. Seip var lingvisten og språkplanleggaren som ville legge det austlandske folkemålet til grunn for ei samling av dei to skriftmåla i ei riksnorm.

Tilhøvet til målrørsla var ambivalent. Synet på målrørsla som ei vestlandsrørsla var sterkt understreka, særleg av Berggrav. Dette fekk mange målfolk til å sjå på Østlandsk Reisning som ei kløyvingsrørsla, som splitta fronten mot riksmålet. Dette var ikkje heilt urett; mange innanfor Østlandsk Reisning sjølv oppfatta rørsla som anti-vestlandsk. Leiarane hadde ikkje tenkt det slik; dei understreka ofte at kampen for austlandsmåla berre var eit frontavsnitt i striden for norsk mål som heilskap. At mange i målrørsla også vurderte det slik, ser vi av at nestformannen i Østlandsk Reisning, Halvdan Koht, var vald til formann i Noregs Mållag i 1921.

Likevel var tilhøvet mellom Noregs Mållag og Østlandsk Reisning kjøleg, og begge partar hadde ansvar for dette. Østlandsk Reisning understreka unødig og provoserande sterkt den vestlandske karakteren i landsmålet, og konservative målfolk stilte seg i forsvarsstilling overfor det dei oppfatta som dialektanarkisme og eit trugsmål mot Ivar Aasens verk: den nynorske skriftforma. Nettopp dette blinde forsvaret av ei ferdig skriftform gjorde at mange austlendingar kom til å kjenne målrørsla sin agitasjon som eit diktat: Vi har skriftmålet ditt fullt ferdig; kom og ta det!

Kva oppnådde Østlandsk Reisning? For det første må rørsla ha bidradd til eit kraftig oppsving i sjølvvørdraden mellom bygdefolk på Sørøstlandet, språkleg og kulturelt. For det andre bidrog ho til å få gjennomført 1917-rettskrivinga i praksis, og til å legge grunnen for 1938-reforma. Jahr samanliknar språkdebatten i 1920-åra og i 1950-åra og meiner at skilnaden i styrkeforholdet i desse to periodane kan ha samanheng med at det ikkje fanst nokon sterk

Over til side 4

SPRÅKLIG SAMLING

Abonnement 10 kroner året
Postgirokonto 1 63 78

Redaktør: Ivar Hundvin
Peter Kolstads vei 15, 3000 DRAMMEN
Tlf. (02) 83 64 80 / 82 28 39

RABALDER

Alt da innstillinga fra Vogt-komiteén skulle opp i Stortinget, kom det trugsmål. Daværende gen. sekr. i Riksmålsforbundet, Per Glad, skreiv at om Stortinget ikke til punkt og prikke fulgte innstillinga (torslaget til mandat for Språkvernrådet), «da får vi et rabalder som vil stille foreldreaksjonen i skyggen.»

Men Stortinget tok ikke omsyn til Per Glad, og utforma et noe klarere mandat for Norsk språkråd enn komiteén hadde gjort framlegg om. Et *enstemmig* Storting føyde nemlig til *ei målsetting*: Språkrådet skal støtte opp om den utviklinga som på lengre sikt fører språket nærmere sammen.

Blei det rabalder? Nei. Istedes skreiv Margrete Aamot Øverland i «Ordet» nr. 5/1970: «Den ulne formulering om støtte til de naturlige tilnærmingstendenser på lang sikt, behøver ingen å ta alvorlig.» Der i garden har de visstnok bare forakt til overs for Stortingets målsetting. De valgte å ta den som en spøk.

Men de blei med i rådet. Hvorfor? Jo, skriver fru Øverland (i samme nummer av Ordet): «Går vi inn i sprogvernrådet, kan vi kanskje forhindre at vi får en læreboknormal. Iallfall kan vi gjøre vår innflytelse gjeldende, slik at den avgrensning som da gjøres i rettskrivningsnormen, ikke utelukker de riksmålsformer som *må* få innpass i ordlistene. Skal læreboknormalen for bokmålsbøker være restriktiv i forhold til rettskrivningen, er det de radikale former som skal utelukkes.» Med de radikale formene meiner ho rimeligvis fellesformene — de som fører språka nærmere sammen. En kan ikke akkurat si at dette rådsmedlemmet er særlig lojalt innstilt til Stortingets målsetting.

Så kom Språkrådet. Det begynte arbeidet sitt med det såkalla liberaliseringsvedtaket når det gjelder å bedømme skriftlige elevarbeid. Også våre folk i Rådet fann å kunne være enig i det, om ikke nettopp i måten saka blei behandla på. Kanskje var vedtaket klokt reint *taktisk*. Men har det betydd noe *praktisk*? Ikke anna enn at riksmålsaktivistenes myte om språktvang har fått en ny knekk.

På tross av iherdig bearbeiding synes ikke skoleelevne at de er lagt i språklig tvangstrøye om de bruker offisiell rettskrivning.

Men neste framstøyt, vedtaket i Bokmålsseksjonen i april 1972 om et «engere» utvalg som skulle komme med ei tilråding før en fullstendig rettskrivningsrevisjon kunne settes i gang, reagerte vi på. Det gjaldt både realitet og behandling (det var m. a. ikke sendt ut saksdokument på førehand), se nr. 2/1972.

Likevel, utvalget kom, og har sia vært under sterkt press fra riksmålshold — fra grupper som ikke føler seg bundet av Stortinget målsetting.

Utvalget har hittil ikke bøyd seg for presset.

Er det av den grunn blitt rabalder? Nei. Langslets anklage mot Språkrådet våren 1974 blei avvist, og bare de ekstreme riksmålsavisene prøvde å slå opp saka. Noe særlig rabalder blei det heller ikke etter Riksmålsforbundets seminar i oktober, der Trygve Bull uten hell prøvde å få i stand en fornuftig dialog. Bare et fåtall aviser har ofra spalteplass på saka.

Den debatt Bull seinere har ført i Morgenbladet med framtrepende riksmålsfolk, tyder på liten kompromissvilje fra det hold. Muligens har de i Riksmålsforbundet nå så store problem med seg sjøl at de *må* kjøre ei hard linje. Men det er ikke noe i samfunnet ellers som skulle tilsi at Språkrådet gir Stortingets målsetting på båten.

Tvert imot. Språkaktivistene har ikke lenger noen meningsfylt appell til skrivende folk, og flere og flere protesterer mot å få innsendte avismanuskript skamfært av språkpolitisk rødblyant. Ei medvirkende årsak er nok auka respekt for dialekt og lokalmiljø, gryende interesse for ordrikdommen i *fellesspråket* norsk, og større innsikt i de sosiale sidene ved språket og språkkampen.

På denne bakgrunn ville vi finne det mer rimelig om Språkrådet nå tok opp tanken om en offisiell samlenormal. Det ville være i tråd med målsettinga i mandatet, og dessuten i samsvar med tendensene i tida.

Antakelig ville det «volde litt rabalder», især om en valgte å ta det opp i april, vårmåneden, da ifølge dikteren *det ny blir til!*

Men tida er ennå ikke moden for noe slikt, meiner Trygve Bull. La oss være med på å modne den!

GODT NYTT ÅR

ønsker vi alle medlemmer og abonnenter.

Nyttårsønsket vårt er at vi neste år kan få noen flere å ønske godt nyttår!

Dere skjønner hva vi meiner?

GAVER

Per Engum 80,—, Erling Myklebust 50,—, Per Hjelte 30,—, Lars Roar 100,—, Olaf Thesen 50,—, Haldor Heldal 30,—, Alf Frydenberg 50,—, Johs. Fosså 49,30, Tomas Refsdal 50,—, Olav F. Singstad 50,—, Jostein Valved 80,—, A. Ramnefjell 80,—, Nils Væding 10,—, Rolf Lunder 30,—, Tarald Nomeland 30,—, M. Rekeland 10,—.

Kassereren takker!

Frå ØSTLANDSK

organisasjon til forsvar for dei radikale rettskrivingsvariantane etter krigen. (Dette hadde i sin tur andre og djupare årsaker, sjølv sagt.)

Først i 1959 kom det ein slik organisasjon, Landslaget for språklig samling. I motsetnad til Østlandsk Reisning var denne ikkje regionalt basert, og, også i motsetnad til Østlandsk Reisning: han fekk aldri nokon massebasis. Av dei tre ideologiske komponentane i Østlandsk Reisning, som vart personifisert i dei tre hovedfigurane, er det Seip sitt utgangspunkt som det har vore lagt mest vekt på i Språklig Samling. I Framlegg til samlenormal står det optimistisk: «Nå står vi framfor den siste vesle kneiken.» Det gjer vi no ikkje; i dag er det tydeleg at samlingsperspektivet er skuva ut i framtida, mens dei stemnene Berggrav og Koht representerte er komne i framgrunnen. Skal Språklig Samling kunne spele ei aktiv rolle i den utviklinga vi står føre, må organisasjonen etter mitt syn ta konsekvensen av dette. Ikkje ved å gi opp samlingstanken, men ved å formulere på nytt det politiske og språkpolitiske grunnlaget for denne tanken. Å «arbeide for ett skriftspråk i landet og søke å nå fram til dette ved gjensidig tilnærming mellom bokmål og nynorsk» er ikkje tilstrekkeleg, etter den utviklinga vi har hatt i språkpolitisk innsikt sia 1959. Eg trur også (i motsetnad til formannen? Leiar i nr. 3) at vi no bør ta til å rekne oss for ein språkstridsorganisasjon. Dei endringane i maktstrukturane som må til for å gjennomføre det eg trur vi reelt er samde om (nemleg samling på eit reint folkemålsgrunnlag) let seg knapt gjennomføra berre med godvilje.

Så langt er eg samd i Geirr Wiggen si utfordring i nr. 3-1974. Men eg vil gå lenger. Organisasjonsstrukturen i det eg vil kalle folkemålsfylkinga i dag er ikkje tilfredsstillande. Eg vil stille følgjande provoserande spørsmål og vone at så mange som råd vil gi sine svar på dei:

1) Trengst Språklig Samling i det heile, eller kan vi greie oss med ein samlande organisasjon for folkemålsstrevet, i praksis Noregs Mållag? Svaret på dette spørsmålet er sjølv sagt også avhengig av utviklinga innanfor målrørsla sjølv. Ei nemnd er for tida i gang med å forme ut eit framlegg til prinsipp-program for NM, og spørsmålet om nynorsk talemålsnormering og tilhøvet til det radikale bokmålet vil der stå sentralt. I ungdomsmålrørsla har det vist seg eit stalinistisk straumdrag som vil føre til ein meir sekterisk skriftmålspolitikk enn den som rår no, om det vinn fram. (Denne ideologien er nærare drøfta av Geirr Wiggen i Dag og

Tid 11/10-1974, og av underskrivne i Ventil nr. 4-1974.

2) I tilfelle målrørsla viser seg ikkje å kunne samle alle folkemålsstrevare, er Språklig Samling da i stand til å fylle det tomrommet som oppstår (eller som er der no)? Eller bør det skipast ein heilt ny organisasjon etter Østlandsk Reisnings lest, men da landsomfattende? Bør Språklig Samling i så fall halde fram med å eksistere, eller bør dei (få) som jobbar der gå inn og bruke kreftene sine i den nye organisasjonen?

Eg har ingen svar på desse spørsmåla, men eg må tilstå at eg ville sjå det første alternativet — full samling i Noregs Mållag, med den omlegginga av stilen der som det vil føre med seg — som det heldigaste. Viss dette viser seg å vere uråd, vil Språklig Samling framleis ha ein funksjon å fylle. Utfordringa frå Wiggen må i så fall takast opp på ein mye meir seriøs måte enn formannen ser ut til å ville gjere i leiaren i nr. 3. Til gjengjeld kan utfordringa også returnerast: Kva meiner Wiggen sjølv (og andre «frittstående» folkemålsforkjemparar) om desse spørsmåla? Ein av grunnane til at Språklig Samling er så langt nede som det er, er at dei få som slit for å halde laget i gang på fritida, verken får den responsen frå medlemmene eller det overskottet som trengst til å forme ut ein politikk som fyller dei krava vi må stille. På denne bakgrunnen er kritikken min mot Hundvin til ein viss grad urettvis; ingen annan har gjennom åra slite så trufast og idealistisk for Språklig Samling og samnorskideen som han har gjort, og framleis gjer. Ansvar for utviklinga av laget kviler etter mitt syn ikkje berre på dei som er med der, men også på dei som deler dei grunnleggande synsmåtene utan å vere med.

No er eg komen eit godt stykke bort frå Jahr si bok, som dette skulle vere ei melding av. Men her er i alle fall varefakta:

Ernst Håkon Jahr (red.):
Østlandsk Reisning
1916—1926
Forlaget Novus, Oslo 1974
Kr. 19,50.

La oss samle oss

(Over fra side 2)

nødvendig først å komme tilbake til to. Gjør vi ikke det, vil etableringen av én offisiell normal bare føre til en sterk oppblomstring av den private «riksmåls»-normal — ja, kanskje av en tilsvarende på nynorsksiden også, for alt det jeg vet.

Jeg ser da bort fra den mulighet at man

PROBLEMER MED DANSK — i Danmark —

DANSKE SKOLEBARN LÆRER LITE DANSK
mener bekymrede lesepedagoger.

Man står overfor kaos i skolenes dansk-undervisning. Det er voksende fare for at elevenes evne til å uttrykke seg skriftlig utvikles dårlig, leser vi i «Politiken». — Så åpenbart har de sine skoleproblemer også i Danmark. Hvis det kan være noen trøst.

I alle fall, det er Landsforeningen af Læsepedagoger som har tatt opp emnet på sitt landsmøte lørdag, og bakgrunnen for de dystre utsikter er at dansktimene i de siste 15 åra er skåret ned, samtidig med at timene ikke lenger er hva de var, men tvert imot rommer langt mer enn å lære selve morsmålet.

Før i tiden tok danskundervisningen bortimot en tredjedel av det samlede timetalet i skoletiden. Nå utgjør de 20—25 prosent av det samlede timetall.

Foreningen reiste spørsmålet første gang i 1970 og nå sier de danske pedagoger: Skal det gå ytterligere fire år før det blir gjort noe, kommer åtte år-ganger av folkeskolens elever til å lide under dette.

(Arbejderbladet 6.11.1974.)

VERMELDING PÅ SAMNORSK?

Skal vermeldingane heretter lesast under eitt for heile landet frå Oslo, må ein kunne krevja at minst to av meldingane må gå ut på nynorsk. Det ville vera den beste og mest rettvise løysinga. Å senda meldingane for Vestlandet ut som eit serleg innslag på nynorsk, ville truleg ha ymse praktiske vanskar, og ville i det heile ta seg noko underleg ut, serleg på bakgrunn av det faktiske grunnlaget dei nynorske folkemålsformene har over heile landet, slik som eg har peika på ovanfor. Men so lenge det framleis er ein del av meldingane som går ut over Bergen, skulle dei då vere berre på nynorsk.

Men kanskje den beste løysinga ville vere om Meteorologisk Institutt ville norska opp språkbruken sin so mykje at vervarslingane kunne gå ut på ein normert samnorsk bygt på dei valfrie folkemålsformene både i nynorsk og bokmål.

(Einar Berg i Dag og Tid).

etablerer en «samlenormal» så vid at alle de nåværende normaler og varianter innpasses i den. Et slikt system — som jeg forøvrig selv antydet i innstillingen om Læreboknormalen (1957) — ville kunne gi oss en basis for å fjerne dobbeltopplæringen i skriftlig norsk og kravet om at statstjenestemennene hadde plikt til å bruke begge målformer. Men man ville bedra seg selv dersom man ikke så i øynene at det innenfor en så vid samlenormal øyeblikkelig ville utkrystallisere seg minst to hovedvarianter når det gjelder lese- og lærebøker osv. I praksis ville en slik ordning først og fremst bety at vi nektet å kalle våre ulike varianter for forskjellige språk, og lot «enhver kvidre med sitt nebb». (Og at vi endelig kunne bli kvitt den sjikanøse betegnelsen «bokmål»!

Men tiden er ennå ikke moden for noe slikt. Grunnen til dette er naturligvis at nynorskfolkene ikke på lenge vil føle seg sikre på at deres språk kan stå imot det andre språkets prestisjemessige press, uten ved statsgaranterte rettigheter på en rekke punkter. Men den dagen nynorsken føler seg sterk nok til «at flyve frit», vil en slik bred samlenormal bli den naturlige løsning. Vi må imidlertid se i øynene at den under våre historiske og geografiske vilkår må være meget bred. Vi kommer aldri, så lenge norsk språk tales og skrives, til å kunne fastslå enten eg eller jeg, enten kjem eller kommer, enten

kven eller hvem (eller hokken) som eneform. Skulle den østlandske form velges som den eneste, ville det bety at nynorsken ble utradert, skulle nynorskformen av myndighetene utpekkes som den eneste, ville de samme myndigheter bli feid vekk ved første stortingsvalg!

— Hva er Deres kommentar til den nye «ettspråkstrategien» som Jarle Varpe og andre marxister i Noregs Mållag gjør seg til talsmenn for?

Bull: Dersom meningen med ettspråkstrategien er at nynorsken (stort sett i sin nedarvede form) skulle gjøres til «einaste riksmål i landet», har jeg alt svart på dette spørsmål like ovenfor. Men det kan jo tenkes at Varpe o.a. med «nynorsk» mener det samme som det andre kaller «samnorsk» — m.a.o. at han og hans meningsfeller vil vekk fra den «tospråkstrategi» som Berre Furre m. fl. fikk Mållaget til å slå inn på for snart 10 år siden, og isteden vil tilbake til det syn at riksmålet («bokmålet») ingen naturlig rett har til å eksistere — enten fordi det er «framandt» eller fordi det er et «overklassemål» — men at nynorsken på den annen side skal ligne mer på Språklig Samlings samlenormal. Skulle dette siste vise seg å holde stikk, kunne jo Språklig Samling melde seg kollektivt inn i Noregs Mållag. Der er vel adgang også for ikke-marxister!

Finn Alnæs:

DIKTERNORSK

På Den norske Forfatterforenings seminar på Lysebu den 28. september holdt Finn Alnæs et foredrag — «Den givende part». Et utdrag av foredraget har stått som kronikk i Morgenbladet med overskrift «Dikternorsk» og med tilføyelse: «Revolusjonerende nytenkning på sprogfronten».

Vi har fått forfatterens samtykke til å trykke dette utdraget her i bladet.

Skylden for dagens uvilje mot nålevende forfattere hviler endel hos våre marxleninister. Med sin ekstremt politiske forfatterinteresse har de helt vann på den gamle uviljes mølle.

Men hovedskylden ligger likevel ikke hos dem. Hovedskylden ligger hos forfatterstanden som helhet: *Vi har praktisert for lite konstruktiv selvkritikk, for mye sur selvopptatthet og aggressiv utadrettet kritikk. Vi har ikke tilstrekkelig bakket våre krav opp ved å være givende part. For å si det like ut: Vi må bli fruktbarere og mer forløste diktere!*

*

Det vi som forfattere har mest til felles ved siden av det fagpolitiske, er språket. Det jeg da først vil snakke om, er den virkning jeg mener at det journalistiske massemediaspråk — heretter kalt mediaspråket — og den akademiske og populærakademiske uttrykksmåte har hatt på vårt språk.

Vi befinner oss midt i en ny opplysningstid. For Norges vedkommende startet den en gang etter den siste verdenskrig. Det er blitt en strøm av informasjon og sentrale åndsverk. For dem som ønsker å spesialisere seg, er det ennå endel som mangler på norsk, men for dem som ønsker å danne seg helhetsbilder av strømningene i vår tids kulturkrets, foreligger det idag på alle viktige områder langt mer i norske oversettelser enn noe enkeltmenneske kan strekke over.

Hvilken innflytelse har dette uavlatelige *informasjonstilsiget* hatt på oss som forfattere? At det har satt enhver som orienterer seg bevisst i tiden under et voldsomt *kunnskapspress*, tør være innlysende. Men har det språk som denne kunnskap formidles med, sammen med mediaspråket, hatt en gagnlig innflytelse på oss som språkkunstnere?

Jeg vil ikke svare straks; men først ta en liten omvei.

Det er sagt, og det gjentas til kjedsommelighet, med husmannslua ærbødig i handa, at

norsk er et fattig språk. Noen av dem som liron på dette smålatne sarvet, velger å lese oversettelser av utenlandsk litteratur i dansk omsetning, fordi dansken angivelig skal være rikere.

Tillat meg to minutters språkhistorie:

Da dansken ble innført her til lands, manglet vi selv et aktivt skriftspråk. En av årsakene var svartedøden som kverket de fleste skriftspråkkyndige nordmenn. Det gamle norske skriftspråk eksisterte til slutt bare som lovspråk. Da så dansken ble innført, fylte den et tomrom. Men i samme stund ble den satt under konstant påvirkning av muntlig norsk.

For det første ble dansken uttalt på norsk og fikk etter hvert nye setningsbygninger. For det andre levde dialektene livskraftig videre og anfeltet ordforrådet sakte men sikkert. Og så kom Aasen og tuftet landsmålet, og dermed var språkstriden for alvor i gang.

Men nettopp denne vår underlige språkhistorie har gitt dem av oss som forholder seg fritt og med stilsans til språkstriden, et rikt språk. Og nå tenker jeg ikke på noe offisielt norsk, men på den ordmassen som står til rådvelde for den frie språkkunstner. Ikke er det rent nynorsk, ikke rent målføre, ikke følgestrengt riksmål eller bokmål.

I mangel av en samsvarig betegnelse må jeg kalle det for *dikternorsk*. Det er dette «uoffisielle» språk som mest fortjener å bli kalt tidens levende samnorsk.

For mitt vedkommende må dette språket ha riksmålet som stamme, men dikternorsken gjelder også dem som har nynorsk eller dialekt som stamme. Men hvorvidt disse forfattere kan la seg berike av riksmålet i samme utstrekning som vi andre kan ta til oss av bygdemål og nynorsk, er et spørsmål.

Det ser ut til at deres språk er mer ømfintlige overfor utvidelser, og i så fall kommer det vel av at vi andre tilhører et språksamfunn som har drygere trening i å oppsuge nye ord. Men dette får mine angjeldende kolleger selv svare på. Når jeg bruker ordet dikternorsk, så mener jeg først og fremst det jeg har best kjennskap til.

Antall synonymer og nyanser i dette språk har økt betydelig og plasert norske forfattere i en særstilling i Norden. Hva finnene og islendingene angår, er jeg strengt tatt ikke meningsberettiget, fordi jeg ikke kan stort annet enn «satana perkula» og «kvi ert thu svau bleikr madr», eller noe slikt.

Men jeg gjetter at vi også i forhold til disse språk, står i særstilling. For å illustrere denne stilling, kan nevnes at omtrent samtlige danske ord anno 1974 tilhører også vårt språk. Men i tillegg har vi tilgang på en bråte andre ord som danskene forstår lite eller ikke en døyt av. Bare dette er jo tilstrekkelig for å fastslå at norsk er rikere enn dansk. Det må nødvendigvis være så.

Og som enda et pluss kommer da dette at norsken har en tendens til å oppta i seg svenske ord. Noen frykter dette, men så sant de nye ordene ikke fortrenger andre — de opprinnelig danske medregnet — og så fremt de kan skrives og uttales på norsk, kan svensken neppe forderve oss. Vi er i likhet med andre land også utsatt for pågang fra engelsk og amerikansk; mange av disse ordene er snikord som jager bort bedre eller jevn gode norske på reklamens eller mediaspråkets slappe vinger. Men noen fyller et tomrom, og når disse kan skrives og uttales på norsk, lager de jo nyanser vi trenger.

Som konklusjon kan settes at innføringen av dansken gav oss som i dag har riksmålet til stamme — altså flertallet av oss — et mindre musikalsk og velklingende språk enn vi ville ha hatt uten denne innføring. Men til gjengjeld kan vi forføyte over et kraftsamlende språk som får dansk og svensk til å stå mer stille i sammenlikning.

Men har norske forfattere og oversettere flest tatt imot dette språktilbudet? Og har kringkastingsfolk og journalister det? Nei, forbausende få. Massemediene flest fører et lutfattig lapidarspråk sterkt påvirket av det politiske klisjé-arsenal og av en slags akademisk kortstil som vi har opplysningsrevolusjonen å takke for.

Vi sparket en fande ut, og fikk flere nye inn bakveien. Vi ble kunnskapsrikere, men kjenslekaldere, blodfattigere og folkefjernere. Anvendelsen av abstrakter og akademiske stilgrep har tiltatt illevarslende, mens konkrete og de malende og saftige norske ord som egner seg så ypperlig til dannelsen av innlysende, rammende bilder, forfaller i bruk. Og ordfattigdommen er generell, dvs. den gjelder også stoff som naturlig unndrar seg mediaspråket og den akademiske kortstils klisjéer.

Det paradoksale er altså at mens det språklige potensial vokser, er det få som benytter seg av veksten. Og hertil kommer at man på offisielt hold klusser med språket vårt, så vi snart ikke ser forskjell på tilsatt kanel og ansatt kokke, for nå er både kanelen og kokka tilsatt.

Vi har derfor språklig rikdom og armød på samme tid, og da forarming er omfattende, risikerer tusenvis av ord, heilnorske som dansk-norske, å dø ut. Det er derfor ikke til å undre

seg over at danske og svenske oversettelser stundom er bedre enn de norske. Adskillige norske translatører har jo plasert seg i en uheldig situasjon der det føles upassende å vedlikeholde hele det dansk-norske ordforråd, samtidig som det faller unaturlig å la seg berike av nynorsk og dialekter.

Denne tilbakegang er det i første rekke vi forfattere som kan stanse. Det er vi som må gå foran og vise vårt folk hva norsken er for et smidig og sterkt redskap. Hvis vi ikke gjør det, kan vi ikke vente at journalisten som er satt under tidsnød, skal gjøre det, og vi kan aldeles ikke vente at universitetsfolk som drilles i abstraksjoner skal gjøre det.

Det er vår oppgave aldri uten videre å godta det første ordet som flyr oss i pennen eller smatrer ned på tastaturet, men å arbeide toppmålt språkbevisst. Fordi språkmiljøet er i forfall, kan vi ikke skrive uten norske ordbøker av absolutt alle slag. Og når vi påtar oss denne oppgaven, får vi en takknemlig jobb, for det forholder seg nemlig slik at alle de ord som står i fare for å krepere, ja også mange av dem som er blitt gravlagte som foreldede og arkaiske, umiddelbart oppstår fra de døde og halvdøde og blir fattet av leseren når han får se dem i en setning som pulserer av liv og rytme. Ordene er altså ikke glemt av det ubevisste. De brukes bare for sjelden av bevisstheten.

*

Og nå vil jeg knytte mine betraktninger om den nye opplysningstiden tettere sammen med synet på språkutviklingen. Jeg snakker da ikke bare om oss skribenter, men om alle nordmenn. Alle er vi utsatt for informasjonstilsiget, selv om det ikke dreier seg om doser den søkende medviter får.

Folk flest er ikke tynget av kunnskapspress, men gjort halvt tummelumske av stadig drypende informasjoner og impulser. Vi er alle havnet inn i en slags hjernevask som vil forvandle oss til dovne, ufølsomme mottagere av støt utenifra. Jeg hyller den nye opplysningstiden, men den holder på å svekke vår evne til å leve.

Svekkelsen griper mer og mer om seg, og særmerkes av at menneskene desto mer febrilsk kaster seg ut i diskusjonen om livet. Språket blir blodfattig, strener bort fra hovedpulsårene i morsmålet. Og ikke bare det. Selvsagt rammer ordfattigdommen også tanken. I hele vårt samfunn går der i dag svermer av akademiske og politiske tanker som er gjennomterskede og ikke lenger har i seg et støt framover. Men slike svermer endrer seg etterhånden bakover.

Det er derfor en ting som for tiden gjør meg arg. Det er når noen kommer trekkende med en ny bok om et eller annet. Her forleden var det en som trakk fram en ny dansk bok om

Dostojevskij. Den måtte jeg lese! Men hvorfor — si meg det — skal jeg lese en ny bok om Dostojevskij, så lenge jeg har igjen en bok til av Dostojevskij å lese?

Og så var det en som kom trekkende med en psykologisk bok på engelsk. «Joy» — oh, himmel! — het den. Den måtte jeg absolutt lese. Men for svingende, jeg vil ikke lese mere om glede. Jeg leser derimot gjerne glede — lese-glede... for mellom oss og livet er kommet et stort OM.

(Parentetisk vil jeg bemerke at mediaspråket og den akademiske kortstil er et internasjonalt fenomen. De utenlandske språk nordmenn gjerne kan, blir da også jevnt lettere å lese, fordi vokabularene innskrenkes til et minimum som nærmer seg den åndsforlattes.)

En fornyelse av vår holdning til morsmålet, må samtidig bli en fornyelse av vårt forhold til livet og det folk vi tilhører. Og vi kan være forvisset om at det ikke medfører å måtte skrive nedover.

For idet vi ordlegger oss etter den rettesnor som her antydes, tvinger vi oss til skarpere tenkning, større fantasikraft, mer levende bilder og menneskeskildring — vi svetter over paletten så det framstår nye valører, søker intenst etter andre ord når tanken melder mediaspråkets og den akademiske kortstils dvaske inntreden. Og denne språklige reisning er nødvendig for at det kleinmodige munnhullet ikke skal bli sannhet: at vårt språk er så karrig.

KNOT — Av Lars S. Vikør —

Ein del kritiske merknader

«Knot» er så vidt eg veit eit særnorsk ord som heng saman med den særeigne språksituasjonen i Noreg. Opphavleg tydde det «å snakke fint riksmål», vel å merke dersom ein ikkje var oppvaksen med det. (At det som oftast berre var tale om mislykka forsøk på å snakke «fint», altså ei meir eller mindre hjelpelaus mål-blanding, er ei anna sak.) Den sterke nedvurderinga som låg i dette uttrykket, var eit ledd i ein forsvarsstrategi for dei undertrykte bygdemåla under danskeveldet og det seinare danskspråklege embetsmannsveldet. Det var m.a.o. eit middel til å halde oppe den språklege sjølvvørnaden hos vanlege folk, som på den tida for det meste var bygdefolk og tala «reine» målføre.

Veikskapen ved denne strategien er tydelegare no enn i tidlegare tider, fordi så mange blir pressa til å skifte målform. Einsidig for-dømming av «knot» vil dermed råke ofra for språkundertrykkinga, ikkje dei som står bak henne (og ofte har det «reine» riksmålet som naturleg språk). Den reaksjonen mot «knotar»-stemplet som Einar Økland gir uttrykk for i «Språklig Samling» nr. 3-1974 er derfor rett-komen. Men det er verdt å merke seg at han (liksom Magne Aksnes i nr. 1-1974) uttrykkeleg forsvarer «knotet» og ikkje «knotarane». Dei vil kanskje meine at det går ut på eitt. Eg meiner det er ein viktig skilnad her og at synet deira lett kan bli eit forsvar for undertrykkinga i staden for dei undertrykte.

For det første har dei vridd definisjonen av «knot» slik at det for dei tyder «blandingsmål» rett og slett. Det sosialkulturelle elementet som opphavleg høre med i «knot»-omgrepet (at ein bevisst prøvde å heve seg over og sjå ned på sin eigen sosiale og kulturelle bakgrunn) er blitt borte for dei. Sjølv sagt var det dette elementet som låg til grunn for den sterke for-dømminga av «knot». Men eg skal gå med på premissane deira på dette punktet.

For det andre ser det ut som at dei meiner språkblandinga er ein naturleg prosess, enda om Økland er inne på at dette har noko med sentralisering og massemedia å gjere. Etter mitt syn ligg det eit hardt sosialt press attom. Folk driv ikkje målblanding fordi dei vil, eller fordi dei tykkjer det er hensiktsmessig og praktisk. Ei sak er at ein person som slår seg ned i eit anna språkmiljø enn det han /ho er vaksen opp i, uunngåeleg blir påverka av det miljøet han/ho lever i — det står det ikkje i menneskjeleg makt å hindre. Men mye av den språkblandinga vi opplever i dag, er utslag av språkleg uttryggjelek og hjelpeløyse, resultatet av forsøk på å føye seg språkleg etter andre normer enn dei som hører til i eins eiga dialekt. Skal ein godta desse utslaga utan vidare, må det tyde at ein også godtar den undertrykkinga som ligg bakom.

Den motsetnaden Økland set opp mellom blandingsmål og «reine» dialektar er heller ikkje haldbar. Det finst ikkje reine dialektar

(i tydinga upåverka); det er ei banal sanning. Men alle dialektar har ein særeigen struktur, som er ulik normalspråka. Denne strukturen blir ikkje automatisk forandra om ein tar inn ord og uttrykk utanfrå. Først dersom det språklege presset når eit visst nivå, slik at ein kjenner seg nøydd til å forandre på meir grunnleggjande drag i målet som uttale, bøyingsformer og setningsbyggnad, kan ein seie at eit verkeleg blandingsmål oppstår. — Eg kan godt forstå at Økland tar avstand frå kulten av dei «reine» dialektane som isolerte strukturar slik han har vore og til dels blir driven t.d. på Målførearkivet, men eg vil åtvare mot å hamne i ein tilsvarande kult av blandingsmåla. Dialektane er ikkje museumsmål, dei er naturlege uttrykk for vanlege folk her i landet. Blandingsmåla er enten dialektar som ikkje lenger lever opp til dei normene målføregranskarane har sett opp for dei (eg har ein stygg mistanke om at dette gjeld Ullensakermålet, utan å kjenne den dialekta slik at eg kan prova det, jfr. Ingeborg Hoff i Spr. Saml. nr. 3, s. 5) — eller dei er uttrykk for eit språkleg og sosialt press som har fått folk til å miste fotfestet i det målføret som er deira.

Aksnes sin spådom om at «dei særprega dialektane sikkert (vil) gå sin undergang i møte i mannsaldrane som kjem», kan jo bli sjølvoppyllande, dersom folk vil «rekne med det og innrette seg deretter». Men det trur eg ikkje at dei vil. Eg trur heller det vil gå slik Arnold Dalen antyder i «Trøndermål», at vi innanfor kvar landsdel får ei viss utjamning av dei særmerkte bygdemålføra, men utan at landsdelsmåla vil miste særprega sine av den grunn. — Den språkpolitikken vi bør drive, bør gå ut på forsvar for alt folkeleg talemål, enten det er meir eller mindre «reint» eller «oppblanda», og for dei som talar desse, også «knotarane». Men dei sosiale mekanismene som tvingar folk til å «knote» og gjere dei heimlause i sitt eige målføre, bør motarbeidast. Derfor kan vi ikkje akseptere «knot» og blandingsmål som noko uproblematisk og prisverdige.

I Jakob Skauge sin replikk til Ingeborg Hoff i Spr. Saml. nr. 3 meiner eg å finne ei liknande ukritisk haldning til lånord og fremmedord som den Økland har til «knotet». Også her er eg samd i reaksjonen mot den purismen Ingeborg Hoff (i dette tilfellet) står for. Likevel meiner eg det er eit sunt prinsipp for alle språk å nytte ut eigne ressursar når nye omgrep skal formast. For å bli personleg: da eg måtte til med å lære meg elementær kjemi for ei tretten års tid sia, hadde eg stor nytte av nemningane «nøre», «brenne» og «kvæve», for ved hjelp av dei kunne eg halde stoffa ut frå kvarandre og utan vidare slå ned på den karakteristiske eigenskapen ved kvart stoff. Med andre ord hadde desse nemningane større pedagogisk

Underkjent pionerarbeid

Med Dag Gundersen: Norsk Ordbok — bokmål og nynorsk, ble det for noen år siden lansert et helt nytt og etter min mening epokegjørende prinsipp for ordlister i norsk. Brukeren ble til stadighet minnet om forholdet i begge målformer; brukte en denne ordlista i bokmål, fikk en lett gode avlønningord for dansk-tysk pregede ord, og ved bruk i nynorsk var det lett å se om en form var godkjent i nynorsk, noe som jo er hovedproblemet for alle bokmålsfolk når de skriver sidemålet. Som lærer ble mitt behov for andre oppslagsbøker betydelig redusert da jeg begynte å bruke denne ordlista. Jeg har da også til stadighet velsignet både den og forfatteren.

Men nå har det vært umulig å få godkjent ordboka til bruk ved eksamen. Dette spørsmålet er jo av vesentlig betydning når det gjelder lønnsomheten ved å trykke en ordliste. Meget få elever vil være interessert i å anskaffe en slik bok når de må bruke en annen ved eksamen. Jeg har i lang tid prøvd å få vite grunnen til at godkjenningen er blitt nektet, men må si at de forklaringer jeg har fått, har virket tynne og lite overbevisende. Etter min mening fins det ikke en virkelig tungtveiende grunn for at elevene ikke skulle få bruke denne ordlista ved eksamen.

Idéen bak Dag Gundersens ordliste er genial. Lista er et aktivt moment når det gjelder arbeidet med å bringe våre målformer nærmere hverandre, og den gir elevene øket allsidig språklig innsikt under bruken. Derfor er det litt av en tragedie at våre myndigheter ser så formelt på godkjenningsspørsmålet. Her er det et arbeid som peker framover i norsk språkutvikling.

Dag Gundersens ordbok er snart utsolgt fra forlaget. Jeg har fått inntrykk av at uten godkjenning for eksamensbruk er det tvilsomt om den blir trykt opp på ny.

Anders Steinsholt i «Den Høgre Skolen».

verdi for meg enn fremmedorda, men om det er verst for meg eller for «moderne språkpsykologi», veit eg ikkje. Men det forundrar meg at nettopp Skauge ser heilt bort frå maktproblematikken i denne saka, etter at han har synt at han har eit gløgt auge for den i artikkelen sin i nr. 2. Eg tenkjer da særleg på at han utan vidare godtar «Løvebakkedialekta», som ikkje berre er eit spørsmål om fremmedord, men om tilslørande ordbruk og ein komplisert og utilgjengeleg syntaks. I denne sjarjongen, liksom i all teknisk og fagleg ekspert-sjargong, fungerer fremmedorda som barrierar for vanlege folk. Det er ein vesensskilnad mellom desse orda og ord som forakt, behandle, innsats og andre som Ingeborg Hoff nemner, og som sjølv sagt høyrer fullt og heilt heime i alt norsk språk.

ØSTLANDSMÅL og SKRIFTNORM

I dagens mål- og kulturstrid finner vi igjen noen av motsetningene fra 1910- og 1920-åra. På den ene sida har vi framleis et tydelig skille i målrørsla mellom ortodokse, konservative og progressive, reformvillige. Det produseres ennå Indrebø'ske målstridsskrifter som fordømmer 1938-rettskrivinga, som doserer belærende om byarbeidernes «unorske» og mindreverdige språk og som ser hovedmotsetninga i målstriden som «dansk» mot «norsk». Og da er alt dansk som ikke er konservativt nynorsk. De nye linjene i folkemålsstrevet som har markert seg den siste tida og som nå prioriterer dialektreising og krever full sosial oppreisning for folkemåla, blir kalt «separatistiske» — som «Østlandsk Reising» blei det i si tid. Det fins tilmed et mindretall «marxist-leninister» som har disse usosiale holdningene (Stalin + Indrebø).

På den andre sida har vi mektige krefter som arbeider for normering av folks talemål på skriftspråkets grunn — ikke omvendt. Særlig skal hovedstadsspråket være normdannende. Og med hovedstadsspråk menes språket i statsadministrasjonen og NRK, ikke folkemåla i Oslo. Den mest innflytelsesrike talsmann for slike tanker er professor Finn-Erik Vinje (jfr. seinest utsagn i *Aftenposten* 12. september i år).

Tenk: Skriftspråket som norm for talemålet! Det er stikk imot hva D. A. Seip, Halvdan Koht og andre framstående språkfolk har ment. Det bryter med sentrale pedagogiske prinsipper, og det bryter med prinsipper for demokratisk språkplanlegging som lenge rådde her i landet og som rår i andre land. Det er å legge stein til byrde for flertallet av folket.

Folkemåla på Østlandet har ennå ingen nærliggende og naturlig skriftnorm å stø seg til. Verken bokmålet eller nynorsknormalen duger slik de blir praktisert i dag. Kanskje aller minst nynorsknormalen. Derfor er østlandsmåla òg de mest undertrykte i landet i dag. En altfor stor del av folket har østlandske folkemål som sitt til at denne situasjonen kan holde fram. Skriftnormalen(e) må endres. I sitt sosiale utgangspunkt skulle målrørsla være den som best og først skulle ta konsekvensen av folkemålsundertrykkinga på Østlandet (og for så vidt like mye i deler av Trøndelag og Nord-Norge) og justere skriftnormen sin. Ei skriftnormering som vil tjene og støtte folkemåla forutsetter imidlertid at folkemålas prestisje ikke er for lav, dvs. at folkemålsbrukerne tør vedkjenne seg og virkelig bruke målet sitt. Slik er det ikke over alt i dag, aller minst på Østlandet. Derfor er dialektreising ei sentral oppgave nå. Og så må skriftnormene endres.

Målrørsla står i denne situasjonen overfor en avgjørende styrkeprøve, innad vel så mye som utad. Den bør ha lært av historia.

(Fra et innlegg av Geirr Wiggen i Dagbladet.)

Straumdrag i målrørsla

Den politiske stillinga til målrørsla er komen i søkelyset att. I bladet her er det Geirr Wiggen som etterlyser eit utspel frå vår organisasjon. I det høve går han hardt til rette mot målfolk som stridde — og strir — for målreising på nasjonalt grunnlag. Han kallar dei gong på gong for «reaksjonære» og «nasjonalromantiske». Utan samband med Wiggens analyse attgjev bladet ei utsegn av Helge Ytrehus om at «Språkstriden er nasjonal».

Det kan vere greitt og nyttig å få fastslå dette. For sjølv sagt har Ytrehus rett. Norsk målrørsla har nasjonal frigjering som sin bakgrunn. A. O. Vinje sa det slik: «Som det (folket) att sin fridom fekk, må det òg få sitt mæle». Og ingen vil vel heller motsei dette. Det er bare *måten* og *graden* det skal gjerast på. Når vi talar om konservativt målsyn, slik det kjem til uttrykk i Vestlandske Mållag, så er det vel spørsmål om dette ikkje er det mest radikale! Ja, for det er då det som bryt sterkast med bokmålet! Når vi kallar det konservativt, så er det i forhold til statens målpolitikk, slik denne er fastlagt ved dei store rettskrivningsskifta i 1907, 1917 og 1938. Det var ikkje Noregs Mållags språkpolitikk å drive tilnærming, ikkje Ivar Aasens heller.

Ein heilt annan ting er det at dette med nynorsk som «einaste riksmålet i landet» ikkje var realpolitikk, og at vi derfor måtte få ein reformasjon ved Halvdan Koht. Det var ikkje svisk mot målreisinga, tvertom var det ei *utviding* av grunnlaget. Tilnærmingsslina fall då av seg sjøl. Men Norges Mållag har vore fårleg nær sprenging i dette spørsmålet.

Likevel — eg kan ikkje sjå at å stri for det opphavlege målreisingskravet, Aasenformene, er noke reaksjonært. Det er bare lite realistisk. Og det avskriv at vi skal få *eitt* språk i landet nokon gong.

Målreisinga, slik ho stod fram, var så visst ikkje upolitisk. Ho var knytta til Venstre med «hud og hår», ja så sterkt at det skapte vanskar for sosialistar å binde seg til målrørsla. Ja, meir enn det: her oppstod ein stor svisk. Landsungdom som hadde eit sterkt talemålsgrunnlag og nynorsk som opplæringsmål i skulen, kvitta seg fort med nynorsken når dei kom ut — i organisasjonsliv og presse. Slike som Kristofer Uppdal var bare unnantak som stadfeste reglen. Ein Torgeir Vraa og ein Ingjald Nordstad kunne forresten ikkje redigere blada sine på nynorsk, om dei hadde villa det. Bygdenorsken høvde ikkje for by- og industriarbeidarane.

Verre er det at rettskrivninga av 1938 ikkje

SPRÅKNYTT med interessant diskusjon

Bladet «Språknytt», utgitt av Norsk språkråd, er kommet med sitt 3. nummer i år. Hovedartiklene er en diskusjon mellom amanuensis Helge Omdal, som mener at nynorsk skriftmål er for sterkt prega av et puristisk syn, og et svar på dette av ordboksredaktør Magne Rommetveit, og vidare en artikkel om «Kringkastingspråk» av Finn-Erik Vinje. Der er også flere andre interessante ting i bladet — kortere artikler, meldinger og brevspalte. Vi merker oss at bladet gjerne vil ha forslag fra leserne til et norsk ord for «mobbing», og på side 14 stilles spørsmålet: «Hvem er filletante/filleonkel, og hvor kommer uttrykkene fra?»

(Bladets adresse er: «Språknytt», Norsk språkråd, Postboks 265 Skøyen, Oslo 2.)

E. R.

Nedenfor trykker vi Omdals innlegg. Kommentaren fra Rommetveit får vi dessverre ikke plass til her.

Red.

1973 var på mange måtar eit interessant «måldebatt»-år, bl. a. med kampen om talemålsnormering, der motstandarane var i fleirtall, og med eit ordskifte om nynorskens forhold til dialektane. Ein slik debatt er ikkje noe nytt her i landet, og som så ofte før hevdar noen at nynorsken må endras slik at den blir meir i samsvar med talemåla — særlig austlandsmål og bymål — mens andre påstår at nynorsken er i samsvar med talemåla og er «den beste samnemnaren for dialektane i landet vårt», eller «det skriftspråket som ligg nærast dialekten». Vidast er denne definisjonen: «Nynorsken femner om skriftmålet og alle målføra i bygder og byar over heile landet.» Når ein del nynorskfolk oppfattar nynorsk skriftmål på denne måten, må det vere av særlig interesse for dei som skal utforme nynorsken i tida framover, å få undersøkt skriftspråkets forhold til talemålet. Derved kan talemålet i dag og slik utviklingstendensane ser ut til å gå, danne eit korrektiv til skriftspråket. Vi vil her nemne trekk som kan tenkas å stå i vegen for nynorskens samsvar med dei norske dialektane. Med norske dialektar eller norske talemål forstår vi da «alle

blei etterfølgt som ho burde av pressa. «Arbeiderbladet» og «Dagbladet» starta bra, men etter krigen hadde lufta gått ut av ballongen. Kva kunne ikkje A.pressa, Venstre- og Senterparti-pressa ha gjort til gjennomføring av dei nye formene? Høgrepressa burde blitt ståande åleine i striden mot. I så fall ville eit sams norsk skriftmål vore like om hjørnet.

Ragnvald Berli.

målføra i bygder og byar over heile landet».

Nynorsk har i enda mindre grad enn bokmål ei autorisert uttalenorm, men ein del «autoritetar» har av og til komme med tilrådingar om god nynorsk uttale. I ein del tilfelle viser ortografien kva slags uttale den avspeglar, bl. a. *ggj* i *bryggje* og *kj* i *tenkje*; meir uklart er det i ord som *taket*, *bakken*, *veggen* — der skrivemåten vel gir rom for alternativ uttale. I dei første eksempla må ein likevel tru at skrivemåten avspeglar ein «mjuk» uttale, som får stadig svakare støtte i norsk talemål.

Mens bokmålsuttalen bygger på 9-vokalsystemet (pluss diftongar), er talet på vokalfonem i nynorsk «normalmål» 14 (pluss diftongar) ifølge Olav T. Beito: *Nynorsk grammatikk*, s. 34. Da reknar ein med «åpne» vokalar, t. eks. åpen *i* (ein mellomting mellom *i* og *e*), åpen *y* (ein mellomting mellom *y* og *ø*) osv. Dette må vere ei uttalenorm som både er pedagogisk uheldig og urealisisk, fordi det nærmast er uråd å lære folk til å bruke meir komplisert vokalsystem enn dei har, og fordi svært få nordmenn har eit slikt vokalsystem i talemålet. Etter mitt syn kan det ikkje vere tvil om at det er mest fornuftig å sette det *enkle* som norm — det har størst mulighet for å samle.

Diftongane er eit problem for mange, t. eks. i uttalen av ord som *greitt*, *nøydde*, *greidde*. Kva som er best av lang diftong (som *nøyde*, *greide*) og kort vokal (som *nødde*, *gredde* — som faller sammen med kort *e*-lyd og *ø*-lyd), er uvisst, men i alle fall minskar det stort på dialektar med kortdiftongar.

Disse problema trengjer likevel ikkje bety så mye — bortsett frå skrivemåten med *j* i tilfelle som *leggje*, *tenkje* — dersom «autoritetane» blir samde om å gå inn for det enkle og samlande framfor det kompliserte.

I bøyingsmønsteret har nynorsk mange muligheter og stor valfridom, t. eks. i infinitiv, der ein kan skrive *vera* og *kasta*, *vere* og *kaste*. Likevel skal vi nemne eit par punkt der mulighetene er små for dei som ønsker å rette seg etter talemålet sitt.

I inkjekjønnsord tillater ikkje nynorsk fleirtalsending i ubestemt form (fleire *møte*, *kontor*, *parti* osv.), men i mange dialektar blir det stadig meir vanlig at også nøytrumsorda får ending i ubestemt form i fleirtal; mange kjenner det som ein mangel at nynorsk ikkje har fleirtalsmarkering her, og ein ser rett som det er slike «feil» i aviser o. l. Det er derfor ønskelig at dei som arbeider med den deskriptive og normative grammatikken — og ikkje minst dei som setter opp ordlistene — vil legge

vekt på det som trenger inn i skriftmålet frå talemålet, trass i at det altså er «feil» ifølge tidlegare grammatikkar og ordlister. Ein må bryte ut av den vonde sirkelen der ein ikkje tar med i beskrivelsen det som ikkje er «rett» etter gjeldande grammatikkar og ordlister.

Også når det gjelder omlyd i presens av sterke verb, er nynorsk negativ overfor nye trekk i norsk talemål. Ein kan skrive *søv* eller *søver*, *kjem* eller *kjemer*, men ikkje *sover* eller *kommer*. Det virkar paradoksalt at typen *søver* og *kjemer* har fått plass i skriftmålet med det beskjedne grunnlaget den har i talemålet, mens *sover*, *kommer* ikkje er mulig. Det er heller ikkje her tvil om i kva slags retning utviklings-tendensane går i talemålet.

Det kan naturlegvis drøftas kor viktig det er med samsvar mellom talemål og skriftmål på disse punkta. Faktum er likevel — og det kan det vere viktig å ha klart for seg — at om det er mangel på samsvar mellom talemålet og nynorsk her, er det samsvar mellom talemålet og bokmål, slik at det er *bokmål* som her «ivaretar» talemålsinteressene.

Men misforholdet mellom norsk talemål og nynorsk skriftmål er virkelig alvorlig i ordtilfanget, der nynorsk alltid har vore og er puristisk. Eit stort antal ord som brukes av folk over heile landet, kan ikkje brukas i nynorsk. Det er vanskelig å forstå at t. eks. eit ord som *forbausa* ikkje er tillatt. Det fins vidare knapt noe grunnlag i norsk talemål for å holde ute ord som *nyhet*, *leilighet*, *forlovede*, *mulighet*, *beruse*, *fordøye(lse)*, *bestøving*, *besvime*, *bevis(e)*, *spise*, *skuffelse*, *sikkerhetsnål*, *Syden*, *begravelse* osv.

I Gundersen og Wangsteens fornorskingsord-bok finner ein at ein istadenfor *bestanddel* bør bruke komponent, istadenfor *besluttsom* bl. a. *resolutt*, istadenfor *henholdsvis* bl. a. *respektive*. Framandorda *komponent*, *resolutt*, *respektive*, har ganske sikkert ikkje sterkare støtte i norsk talemål enn dei andre orda som er nemnte ovanfor. «Den vanlege nordmann» forstår ikkje at det er så lite nasjonalt å bruke ord som lenge har vore i bruk i norsk, men opphavlig er lånte frå språkområde som ligger mellom oss og Alpane. når ein samtidig kan bruke lånord uten tradisjon i talemålet dersom dei er lånte frå språk som har vore talte sør for Alpane. Det kan heller ikkje skade nynorsk å ha ein del synonyme ord, slik at ein kan variere målbruken.

Vi har etter kvart fått ganske mange ord i talemålet som ikkje kan brukast i nynorsk, og mange som skal skrive nynorsk, spør seg kva for ord dei kan bruke istaden. Når dei finner det ut, er det kanskje ord dei ikkje bruker i talemålet, og når dette stadig gjentar seg, vil dei komme til å assosiere nynorsk med eit *forbudsspråk*, ikkje med språklig frigjøring.

Mange maktar ikkje å skrive «korrekt» nynorsk, det blir vanskelig og til dels så fjernt frå talemålet at dei lar den reine nynorsken bli ei sak for «målintelligentsiaen», mens dei sjøl går over til bokmål.

Vi har nemnt ein del punkt som kan vere viktige for språkbrukarane når det gjelder samsvar mellom talemålet og nynorsk skriftmål, og endringane i talemålet har her stort sett vore slik at samsvaret med nynorsk skriftmål er blitt mindre, mens samsvaret med bokmål er blitt større. Grunnane til dette *kan* vere reint språklige, som t. eks. analogi ved manglande omlyd i presens av sterke verb og ending i ubestemt fleirtal av inkjekjønnsord.

Når to som er ute og går, kommer i utakt, fører det ikkje fram å spørre etter *kven* som går i utakt. Det viktigaste er — dersom dei ønsker å gå i takt — at den eine rettar seg etter den andre. Skal ein kunne hevde at nynorsk er den beste samnemnar for dialektane i landet vårt, må ein vere villig til stadig å undersøke om den «går i takt» med norsk talemål, ettersom talemålet bør vere overordna skriftmålet. I tilfelle utakt bør ein komme i takt så snart råd er — dvs. la nynorsk skriftmål rette seg etter norsk talemål. Hevdar noen derimot at nynorsk skriftmål skal vere som det er, og at det er norsk talemål som må bli «betre» og «reinare», må det brukas andre argument frå nynorskhold enn dei som er nemnte i begynnelsen av denne artikkelen. Men da må ein også vere budd på at før eller seinare kan den oppdagelsen komme at ein sjøl står stille mens den andre har forlatt ein.

Helge Omdal.

Harde ulyder!

Bokens eneste torn i øyet er sprogbruken i forordet. Hvem er ansvarlig for den? Flere ganger forekommer ordet *boka*, det skurrer stygt for en som kjenner forfatterens meget sobre og avsløpne ålesunds-dialekt, fri for slike harde lyder.

Morgenbladet 28.9.74.

Siss Scholdager (om Anton Rønneberg.)

Påminning

De som har glømt å betale for 1974, vil nå få ei lita påminning i posten. Vi understreker at den gjelder for det året som nå er ute, og ber om at alle som får påminninga, betaler. Vi trenger pengene.

I neste nummer skal vi legge inn betalingsblankett for 1975.

Sidemål for alle (klipp)

I Mønsterplanen er det ikkje tale om pensumkrav i dei ulike fag og disiplinær. Lærar og elev får stor fridom når det gjeld stoffval og den vekt dei vil leggja på disiplinane. Faren kan då liggja i at sidemålet vert borte i den store «sekken» som norskfaget er. Her er det frå mi side ikkje tale om målsak, men om det faktum at vi har to jamstelte skriftspråk i landet. Skolen har ansvar for at elevane får høve til å læra begge skriftspråka. Men då må tilhøva leggast slik til rette at Mønsterplanens tale om sidemål for alle ikkje vert ein «papirbestemmelse».

I denne samanhengen er det naturleg å peika på visse føresetnader som etter mi meining bør oppfyllest:

1. Sidemålsundervisninga må fornyast. Obligatorisk sidemål set nye og større krav til undervisningsopplegget. På dette feltet har vi mykje å ta att. Sidemål for alle krev eit differensiert og motiverande system, med varsam progresjon og til ein viss grad sjølvinstruerande og -kontrollerande lærestoff. Det siste gjeld først og fremst flinkare elevane, som vil kunne nå langt med sjølvstendig arbeid. Svake elevane er dei som er minst innstilte på å nytta sjølvinstruerande materiell, og dei har ofte lite utbyte av mekanisk oppgåveløysing. I forordet til Mønsterplanen av 1974 vert det sagt om sjølvinstruerande undervisningsmiddel: «I M 71 er det sterkt understreka at dei sjølvinstruerande hjelpemidla kan vere med å løyse differensieringsproblema. Dette er dempa noko ned i M(ørstelærar Harald Jonassen i Bergens Tidende.)

Rettleiing om ordtilfanget og ordvalet i nynorsk

Ofta er vi utrygge på kva ord vi skal velje når vi skriv nynorsk. Vi høyrer, les og skriv både bokmål og nynorsk, og kjenner oss ikkje alltid sikre på om ordet eller uttrykket er i bruk i begge mål eller berre i det eine. Her spelar det og inn at målkjensla og målbruken skifter noko frå tid til tid og frå person til person. Tilnærming og samvokster har ført til at mange lånord som før vart rekna for uhovelege i god nynorsk, i dag er vanlege og fullt ut godkjende. Omvendt har mange lånord gått or bruk og er avløyste av heimlege ord, til dels også i bokmål.

Storparten av dei vanlege orda vi har bruk for i tale og skrift, er dei same i begge mål, det er berre skrivemåten og bøyinga som kan vere ulik. Er ein i tvil, bør ein derfor ikkje utan vidare gå ut frå at det plent må heite noko anna i nynorsk enn i bokmål — og omvendt. Heller bør ein gå ut frå at ord som er vanlege i det eine målet, dei kan ein i regelen bruke i det andre. Særskilt gjeld dette lånord som er vanlege i talemålet og har ei form som gjer at dei glir naturleg inn i nynorsk skriftmål, t.d. ord som *smerte*, *flykte*, *smekte*, *feire*, *sludder*, *sladder*. Men vi bør og hugse på at målet har fleire ord som tyder om lag det same (synonym), jfr. *treffe*, *møte*

74» (M — Mønsterplanen). I det nemnde forsøket er det utarbeidd eit opplegg som kan vera med å fornya sidemålsopplæringa. Men opplegget er ikkje fullgodt, og vi kan nok slå fast at dette vert eitt av felta der Mønsterplanen vert ei utfordring til lærebokforfattarar, forlag, og ikkje minst, til norsklærarar.

2. Sidemålet si stilling må ikkje svekkjast. På dette punktet kjem det endelege mønsteret for evaluering til å få mykje å seia. Som nemnt tidlegare, er mykje uvisst enno. Dersom ein tek som utgangspunkt at sidemålet har sin rettkomne plass i grunnskolen, er det eit steg i rett lei når departementet no har avgjort at det skal gjevast eigen karakter i sidemålet. Det er å vona at dette ikkje er berre ei «førebels» avgjerd.

3. Det kategoriske kravet om obligatorisk sidemål må modifiserast, slik at elevane som har store vanskar med hovudmålet, slepp å ofra tid og krefter på formell sidemålsundervisning. På dette punktet trengst ei avklaring snarast.

4. Holdninga til sidemålet må endras. Det eg her tenkjer på, er ei ny innstilling til det faktum at vi har to jamstelte skriftspråk. Ein gong bør det då verta like naturleg å læra begge desse som det å læra framandspråk, som t. d. engelsk. Men slikt vert ikkje avgjort i planar og rundskriv. Det er heller tale om ei utvikling som kan gå gjennom fleire generasjonar. Målfanatisme på begge sider kan berre ha negativ verknad på denne utviklinga. I «sidemål for alle» burde det liggja eit mål: Å utvikla ei positiv holdning til det norske språket.

(Frå innleiinga til Alf Hellevik: *Nynorsk ordliste*. Større utgåve med fornorskings-tillegg og liste over forkortingar.)

og *råke*; *strid* og *kamp*; *heile* og *hjerne*; *fager* og *ven*; *stutt* og *kort*. Det er bra å kunne variere uttrykksmåten etter emne og stil, og unngå stadige oppatt-tak og slitne ordklisjear.

— — —

(Om fornorskingstillegget.)

Det er grunn til å streke under at det her er tale om *retteleiing*, ikkje om absolutte påbod og forbod. Det er i det heile uråd å setje opp så faste reglar for ordvalet som for skrivemåte og bøying. Også lærarane bør derfor vere liberale i si innstilling og meir råde og rettleie enn forby. Målet for norskkopplæringa må bl.a. vere å øve eleven opp til å arbeide med målet sitt og ikkje kritikkløst slå seg til ro med det som først fell i pennen av ord og ordklisjear, men kjenne glede over å leite etter — og finne fram til — eit meir råkande og meir innholdsrikt, eit betre ord. Da vil ein og bli meir klar over den uttrykks-evna vi har i vårt eige mål, og da vil og vårt heimlege ordtilfang betre hevde seg i tevlinga med lånord og framandord.

(Frå innleiinga til Alf Hellevik: *Nynorsk ordliste*. Større utgåve med fornorskings-tillegg og liste over forkortingar.)

Lytterforening med ris og ros – men uten logikk?

I slutten av september i år sendte «Norsk Lytterforening for Radio og Televisjon» via Norsk Telegrambyrå en klage over språktvungen i NRK. Flere aviser tok inn denne klagen, mellom dem Drammens Tidende som satte som overskrift «Bare riksmål tillates ikke i NRK». Vi trykker denne NTB-meldinga nedenfor.

I denne avisa kom det en kommentar, som vi også gjengir, med redaksjonens «hale». Den er i grunnen ikke så merkelig.

Derimot er det merkelig at Lytterforeningen samtidig gir sin ærespris til en NRK-medarbeider!

Dette står m.a. å lese i Arbeiderbladet for 8. oktober — over tre spalter og med bilde fra seremonien. Vi minnes at denne avisa span-derte 8 linjer (én spalte) da vi i vår gav Språklig samlings litteraturpris til Rolf Stenersen. Der i avisa ser de i hvert fall forskjell på kongen og hattemakeren.

Her kommer klippene fra Drammens Tidende:

Oslo (NTB): — Den eneste norske sprogform som NRK ikke tolererer er riksmålet, som en overveiende del av befolkningen daglig benytter seg av. Det er på tide at naturlig tale tillates, også for dem som bruker et velpleid riksmål, sier styret i Norsk Lytterforening for radio og televisjon.

Lytterforeningen sier at den ikke har noe imot dialektbruk, og at man tvertimot antar at det i dialektene fremdeles finnes ord og former som kan berike riksmålet.

Herr redaktør

I avisen for lørdag 28.9.1974 er det tatt inn en NTB melding fra styret i Norsk Lytterforening med overskrift «Bare riksmål tillates ikke i NRK».

Det som står her, er misvisende, særlig påstanden om at NRK ikke «tolererer» riksmålet.

Så vidt jeg vet, er tjenestemenn i NRK pliktige til å bruke den offisielle rettskrivning (for bokmål og nynorsk) i hallotjenesten, i dagsnytt- og meldingstjenesten og i skoleradioen og skolefjernsynet. Ellers står folk fritt når de opptre foran mikrofonen, og jeg kjenner ikke til at riksmålsfolk er blitt avvist p.g.a. sproget.

Det at de ansatte skal bruke offisiell rettskrivning, kan knapt kritiseres. Det er ikke verre enn at de som er ansatte i f. eks. Aftenposten eller Drammens Tidende og Buskeruds Blad må bruke den rettskrivning som avisen bestemmer.

NRK er tvert imot mer liberal enn disse og likesinnede aviser. For her står ikke folk fritt når de «opptre» med avisinnlegg. Her blir de mot sin vilje påtvunget riksmålsformer når innlegget kommer på trykk. Derfor kan Lytterforeningen skrive at riksmål er noe

Verbalformene

Eg kan vere samd med H. Nygard i det formålstenlege ved å «opphege den kløyvde bøyinga av gjerningsord til riksnorsk hovudregel», men bare på den måten at a- og e-forma av infinitiv blir likestilte. Det kunne nok vere freistande å hevde at a-forma må vike, fordi e-forma er sams med bokmålet, som nynorsken skal møtast med.

På andre sida er det reint for gale at alle lærebøker i nynorsk brukar a-form. Det verkar alt anna enn godt i distrikta der e-forma rår. Det hjelper lite å rope på fleire nynorske lærebøker. Vi treng lærebøker med bae slag infinitiv-endingar. Det er saka.

Men så skriv Nygård om fortidsforma av verb. t. d. kastet (bokmål) — kast (nynorsk). Han talar om «ein ufreiste veg» ved å gripe midt på treet og «kaste» t'en ut, men samstundes stenge ute a-en! Altså: han har kaste ballen i staden for: han har kasta ballen. Nygard kan syne til at dette er folkemålsform mange stader, t. d. i Alf Prøysens rike. Akk ja, det skal så visst ikkje gjere spørsmålet lettare. På meg verkar det som dårleg uttala bokmål.

Eg har ikkje tidlegare høyrte om denne problemstillinga. Det var bare tale om å gå over til «kasta» i staden for «kastet». Kan nemne at Trygve Bull for mange år sidan var villeg til å «handle bort» bokmålsforma mot at nynorsken godtok e-form i substantiv hankjønn, t. d. hester i staden for hestar. Eg synest det hadde noke for seg.

Men Nygard har lett vraka denne vegen -- til fordel for sin. Kva meiner andre?

Ragnvald Berli.

«NEI, NU!»

I Morgenbladet for 21. september i år skriver biskop Monrad Norderval søndagsbetragtningene. Setteren har etter ordre fra høyeste hold sluppet gjennom både «ei kvinne», «sjølsagt» og «hausten». Men så har han åpenbart fått nok, og dermed «rettes» «framover» til «fremover», «ditt arbeid» til «ditt arbeide» og «nå» til «nu». «Nu, tenkte jeg!» Å, nei, det har biskop Norderval absolutt ikke tenkt! Men vi forstår at tilhengerne av den «frie sprogutvikling» er kommet slik i vane med å «rette» innsendte manuskripter at dette nå skjer nærmest automatisk. Likevel er det nok å gå litt for langt når «Tryllefloyten» av Mozart i Morgenbladet for 23. august er blitt til «Tryllefloeten».

E. R.

«som en overveiende del av befolkningen daglig benytter seg av». Dette er en heller tvilsom påstand.

Ivar Hundvin.

For ikke å skuffe innsenderen har vi i hans innlegg endret ordet «avisa» til avisen. «språket» til sproget og «veit» til vet.

Red.

SISTE NYTT — i Morgenbladet

Etter at riksmålsbladet ORDET er gått inn, ser det ut til at Morgenbladet har overtatt en del av oppgavene. Det er her riksmålet nå drøftes. Avisa var den eneste som ofra særlig spalteplass på Riksmålsforbundets «konsolideringsmøte» i oktober, og det var her Trygve Bull i tida etterpå utkjempe dueller med diverse riksmålsfolk og klargjorde sitt syn, se intervjuet side 2.

Også seinere har avisa hatt interessante innlegg. For oss, som har vært opptatt av den språklige forarminga (ordfattigdommen) som riksmålsfanatismen har medført, er et innlegg av Per Buvik den 16. desember av stor interesse. Vi trykker det derfor her:

Språkstriden i Norge er slett ikke avblåst. I min midlertidige utlendighet ble jeg minnet om det av en del stoff i Morgenbladet i oktober, blant annet av et intervju med formannen i Riksmålsforbundet.

Men hva er det man strides om? Fremdeles synes hovedsaken å være morfologien (formverket, bøyningssendelsene). For alle parter i striden er dette selvsagt viktig nok. Min erfaring som lektor i norsk i gymnaset har likevel overbevist meg om at de morfologiske, tradisjonelle stridspunkter i virkeligheten er uvesentlige i forhold til det som truer det norske språket rent generelt, nemlig den gradvise utarming- en av syntaksen (ord- og setningsammenføyningen) og vokabularet.

Språkpedagogisk praksis og de fleste empiriske undersøkelser stadfester at det blant folk flest finnes en slående mangel på bevissthet om språkets avgjørende betydning i livet.

Kan hende henger det sammen med denne manglende bevissthet at den språklige uttrykksevne, f. eks. blant gymnasiaster, er svak. Det er således ikke uvanlig at mange motsetter seg å arbeide med sitt språk ut fra innstillingen «vi blir jo forstått likevel».

Det er imidlertid ikke de morfologiske og ortografiske feil som er de alvorligste; det som gjør det til en lidelse å lese de fleste norske stiler, er den undertiden totale mangel på logisk og syntaktisk sammenheng, foruten alle klisjéene og de mange inadekvate uttrykk.

Disse forhold tatt i betraktning synes jeg Riksmålsforbundet langt på vei burde føre en språkbevarende kamp sammen med andre aktuelle grupper i stedet for å fortsette sin kamp for en-ender og bløte konsonanter. Denne kampen har egentlig for en stor del overlevd seg selv; tross alt undergår jo språket også en *naturlig* utvikling.

Riksmålsforbundet avfeier *Trygve Bulls* uttalelse om at forskjellene mellom riksmål og moderat bokmål er uvesentlige. Men de ER det. Man trenger bare å studere læreboknormalen nøye. Man kan også studere språket i dette lille debattinnlegget, som ikke på noe punkt bryter med det som er godkjent moderat bokmål. Personlig har jeg moret meg med å foreta noen «oversettelser» til bokmål av noen artikler i Morgenbladet. Alt jeg måtte «oversette», var en to- tre en-ender og et par bløte konsonanter.

Men hva angikk *språkføringen*, og da særlig *syntaksen*, var det atskillig å sette fingeren på. Et «rent riksmål» formelt sett er nemlig ingen garanti mot den trusel mot det norske språket som utgjøres av dårlig syntaks og inadekvat og klisjémessig vokabular.

Jeg har ikke noe patentmiddel mot denne truselen. Men jeg er i hver fall overbevist om at skolen må få være atskillig mer *normativ* i språklige spørsmål enn den er. Og i denne sammenheng må det legges stor vekt på evnen til å uttrykke seg muntlig i norsktimene, uten at norsk-læreren dermed får anledning til å undertrykke dialekter og sosiolekter. Oversettelser til og fra fremmede språk har utvilsomt også stor betydning; men da er det selvsagt at elevene må få fortsette å innøve f. eks. ulike bisetningstyper og ulike modus. (Det er på tale å sløyfe disse vanskeligheter i tysk).

Imidlertid er ikke skolens (eventuelle) redningstiltak tilstrekkelige. Striden er i siste instans *politisk*: Det er språksamfunnet som kjemper mot det fremstormende tegneserie- og fjernsynssamfunnet. Det er en del av Det Menneskelige det gjelder om å forsvare.

Fører et så alvorlig innlegg til et like alvorlig og verdig svar fra ledende riksmålsfolk? Nei. Her er en del av hva formannen i Riksmålsforbundet, Knut Wigert, svarte i Morgenbladet 21. desember:

I Riksmålsforbundet skulle vi gjerne ha adressen til andre grupper som fører en sprogbevarende kamp. Vi kjenner bare Vestlandske Mållag. Der er man interessert i å bevare landsmålet. Riksmålet er vestmenn og Aasenfolk lite opptatt av.

Riksmålsforbundet har sine representanter i Norsk Språkråd (som karakteristisk nok *ikke* fikk navnet «språkvernråd»), og der er der bare små muligheter for samarbeide om å bevare sproget.

Forandring av sproget forekommer stadig, uten at det nødvendigvis kan kalles en *utvikling*.

Hvis Per Buvik hadde lest riksmålsbevegelsens avis, *Frisprog*, i de siste tyve år, ville han vite at riksmålsfolket såvissst ikke er utelukkende opptatt av ordformer og bøyningssendelser, men ikke minst av logisk og syntaktisk sammenheng og inadekvate uttrykk.

Når vi for tiden legger sterk vekt på bøyningssendelser, er det fordi Norsk Språkråd nettopp nu arbeider med denne sak i forbindelse med den forestående rettskrivningsrevisjon. Men vi har mange andre jern i ilden.

Desverre er det kolleger av herr Per Buvik som i mange år har gjort hva de kunne for å tilføye sproget knot og rot. Det er *lærarar* og *lektorarar* som har ønsket nynorsken som *einaste riksmål i landet* og har arbeidet for å knote opp riksmålet. Det er ikke for ingen ting at folk flest erger seg over de nynorsk-oversettelser som brukes i TV og over det knotespråk som brukes som offisielt mål i Kringkastingen.

For oss som bruker sproget som et kunstnerisk virkemiddel, er det uforståelig at så mange filologer går inn for å ødelegge våre vakre dialekter ved å forsøke å tvinge dem inn i en nynorsk-normal eller i en bokmålsnormal.

Riksmålsforbundet er helt på linje med målbevegelsen når det gjelder å verne om dialektene. Vi har intet imot at riksmålet tar opp levende ord og former fra våre rike dialekter, men vi motsetter oss at de tradisjonelle riksmålsformer skal forbys av våre myndigheter. Det er å frata den oppvoksende slekt mulighetene til å beholde vår rike litterære arv og forståelsen for vår kulturelle tradisjon.

Dette er det «menneskelige» som det gjelder om å forsvare.

FRIDA
ANDREASSEN ETTF.

SKEI — SURNADAL

Kolonial — Kortevarer — Manufaktur

LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Postboks 636, Sentrum Oslo 1.
Medlemspenger, kr. 20,— pr. år.
Postgiro 16 378.

Formann:

Ivar Hundvin

Peter Kolstads vei 15, 3000 DRAMMEN

Av INNHOLDET:

Frå «Østlandsk reisning» via «Språklig samling» til? av Lars S. Vikør s. 1	Lars S. Vikør: Knot s. 8
La oss samle oss om én riksmålsnorm. Magne Aksnes intervjuer Trygve Bull s. 2	Straumdrag i målrørsla — av Ragnvald Berli s. 10
Rabalder (leder) s. 3	«Språknytt» med interessant diskusjon s. 11
Finn Alnæs: Diktternorsk s. 6	Lytterforening med ris og ros (klipp) s. 14
	Siste nytt — i Morgenbladet (klipp) s. 15

I BUSSAR SOM KØYRER PÅ SMALE VEGAR

(Songen om folkemålet)

*I bussar som køyrer på smale vegar
med slakk fart
står det: Uroa ikkje vognføraren
I flyet som tordnar skyhøgt
og fer utolmodig som ei millioninvestering
står det: Vennligst bemerk
Deres seterygg er kun delvis stillbar*

*Dei små brukar folkemål
Dei store skriv riksmål
kjøper seg slanke damer
til å tale finare enn folk*

*I små blad mest utan røyst
i kvar si bygd står det: Gjer vel
og betal bladpengane
I dei store avisene med tung røyst
over heile landet står det: Unngå
stopp i forsendelsen!*

*Dei små brukar folkemål
Dei store skriv riksmål
kjøper seg mange tingarar
og held folk fast*

*I vanlege hus
med små vindauger mot gata
står det — blomstrar
I største vindauga i største husa
står det: Billig — Salg!*

Og dette er det dei store vil med dei små

*Dei små brukar folkemål
Dei store skriv riksmål
og kjøper seg stor plass
i landet vårt*

Rolf Sagen